

5. ÜNİTE:

XIX ve XX. YÜZYILDA DEĞİŞEN SOSYO EKONOMİK HAYAT

5.1.OSMANLI DEVLETİNDE SANAYİLEŞME ÇABALARI

- Sanayi Devrimi'nden önce Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma, ticarete ve küçük ölçekli atölyelerde yürütülen üretime dayanmaktadır.
- Zamanla merkezî otoritenin zayıflaması, tımar sisteminin bozulması, savaşlarda alınan başarısızlıklar ve toprak kayıpları nedeniyle Osmanlı ekonomisi, sanayileşen Avrupa'yla rekabet edemez duruma gelmiştir.
- Osmanlı'nın sanayileşme çabaları; sermaye birikiminin yetersizliği, bilimde ve teknolojide geri kalınması, yetişmiş personel eksikliği ve geleneksel iktisadi düşünce biçimi gibi sebeplerle sonuçsuz kalmıştır.
- Kapitülasyonlar ve Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nde sanayileşme politikalarının başarısız olmasına sebep olmuştur.
- İngiltere, Fransa, Hollanda gibi Avrupalı devletler, XVI. yüzyılın sonlarına doğru merkantilizm sistemi sayesinde sermayelerini güçlendirmiştir.
- İlerleyen süreçte ekonomileri güçlenen Avrupa devletleri sanayileşmeye başlamıştır.
- Batı'da bu tür gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti merkantilizm karşıtı politikalar izlemiştir.
- Bu doğrultuda ihracatı sınırlandıran Osmanlı Devleti, sadece aşırı bolluk olduğunda ve iç talep karşılandığında ihracata sıcak bakmıştır.
- İhracatın çok az olması ise sermaye girişini yavaşlatmıştır.
- Bu durum sanayi alanında sermaye birikimini olumsuz etkilediği gibi ülkeden sermaye çıkışını da hızlandırmıştır.
- Bunun yanında yabancı tüccarlara tanınan kapitülasyonlar, sermayenin büyük bir kısmının bu kesimin elinde toplanmasına sebep olmuştur.
- Osmanlı Devleti'nin sanayileşmesinde bir diğer sebep Batı'daki yeniliklerin takip edilememesidir.
- Avrupa ile yaptığı savaşları kaybederek bu durumu anlayan Osmanlı, teknik gelişmelerden ilk defa askeri alanda yararlanma yoluna gitmiştir.
- Sanayideki teknolojik gelişmelerin yanında tıbbi gelişmelere de ayak uyduramayan Osmanlı Devleti, salgın hastalıklara karşı modern tıp tekniklerini uygulayamamıştır.
- Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde, nüfus artışı Avrupa ülkelerine göre kısıtlı kalmıştır.
- Osmanlı Devleti'nde sanayileşme çabalarındaki engellerden bir diğeri de nitelikli personel sıkıntısıdır.
- Devlet eliyle kurulan sanayi tesislerini yönetenlerin, rekabetçi bir mantıkla bu fabrikaları işletebilecek tecrübeleri olmadığı gibi o dönemde Müslümanlar arasında da yeterli beceriye sahip kişiler azdır.
- Sanayileşmenin önündeki bir başka engel de devletin ekonomik kalkınma için uzun vadeli stratejiler üretememesidir.
- Avrupa'nın üstün duruma geçmesini başta önemsemeyen Osmanlı Devleti; oluşan ekonomik sıkıntıları, geçmişle olan bağlarının zayıflaması şeklinde açıklamıştır.
- Bu nedenle Osmanlı devletinde yapılan ıslahatlar, batı dünyasındaki yenilikleri takip etmek değil, geçmişteki kurumları yeniden canlandırmaya yönelik olarak yapılmıştır.
- Osmanlı Devleti'nde sanayileşmenin önündeki engellerden bir diğeri ise uzun süren ağır maliyetli savaşlardır.
- Bu savaşlar, bir yandan iş gücünü azaltırken diğer yandan da devletin sanayileşme için bütçeden gelir ayırmasına engel olmuştur.

Baltalimanı Antlaşmasının Osmanlı Devleti'ne Etkisi (1838)

- XIX. yüzyılın başlarında tamamlayan İngiltere, Napoleon Savaşları'nda Fransa'yı yenerek dünya pazarlarında rakipsiz duruma gelmiştir.
- Aynı yıllarda Sanayi devrimini yaşayan diğer Avrupa ülkeleri aldıkları önlemlerle İngiliz mallarının ülkelerine girmesini engellemiştir.
- Bu dönemde İngiltere, Latin Amerika'dan Çin'e kadar birçok ülke baskı ve silah zoruyla ticaret antlaşmaları yapmıştır.
- Bu dönemde İngiltere, toprakları son derece geniş olan Osmanlı ile ticaret antlaşması yapmak istemiştir.

- Mısır'da vali olan Mehmet Ali Paşa'nın giderek güçlenmesi, saltanatın tehlikeye girmesi bakımından Osmanlı'yı, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını düşünen İngiltere'yi rahatsız etmiştir.
- Mehmet Ali Paşa sorununun çözümü sırasında Osmanlı Devleti'nin Rusya ile 1833 yılında Hünkâr İskeleyi Antlaşmasını imzalayarak yakınlaşmaya başlamasından rahatsız olan İngiltere, bu sorunun çözümünde Osmanlı Devleti'ne yardım etme politikası izlemiştir.
- Bu politika çerçevesinde 19 Ağustos 1838'de İngiltere ile Baltalimanı Ticaret Antlaşması imzalandı.
- Bu antlaşmaya göre;
  - Mevcut kapitülasyonlar devam edecek ve İngiltere'ye yeni imtiyazlar verilecektir.
  - İngilizler, Osmanlı ülkesindeki tarım ve sanayi ürünlerini serbestçe alıp satabilecektir.
  - Osmanlı Devleti, ihracat yasaklarını ve iç ticarete uyguladığı her türlü tekelleşmeyi kaldıracaktır.
  - İngiliz tüccarlar, Osmanlı ülkesinde yerli tüccara sağlanan hak ve kolaylıklardan yararlanacaktır.
  - İhracattan alınan vergiler %12, ithalattan alınan vergiler ise %5 olarak uygulanacaktır.
- Balta Limanı Antlaşması'yla iç ve dış ticaretteki sınırlamalar kaldırılmış ve yabancı malların ülkeye kolayca girişine imkân sağlanmıştır. Buna karşın yerli malların dışarıya çıkarılması kolaylaşmıştır.
- Balta Limanı Antlaşması'nda gümrük vergilerinin düşük olduğu tespit edilmiş fakat ek vergiler konulmamıştır.
- Bu nedenle Osmanlı Devleti, gümrük gelirlerinde önemli kayıplar yaşamıştır. 1853-1856 yılları arasındaki Kırım Savaşı'nın masrafları da eklenince Osmanlı, dış borçlanmaya başvurmak zorunda kalmıştır.

Ekonomiyi Düzeltme Çabaları

- Balta Limanı ve sonrasında yapılan ticaret antlaşmaları ile Osmanlı Devleti hem Batı'nın pazarı hâline gelmiş hem de Avrupalıların sermayesini değerlendirdiği bir ülke olmuştur.
- Osmanlı topraklarına giren yabancı sermaye, Osmanlı Devleti'nin gelişimine katkı sağlamayı amaçlamamıştır.
- Osmanlı'nın iç pazarlarına nüfuz etmek isteyen Avrupalılar, bunun önünde en büyük engel olarak ulaşım yetersizliğini görmüştür.
- Bu nedenle başta İngiltere olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri, iç pazarlara mal taşımak için demir yolu ağının kurulması üzerinde durmuştur.
- Böylece yabancı mallar iç pazara ucuz fiyatla ve kolayca taşınmış, o bölgelerin ham madde ve tarım ürünleri de Avrupa'ya nakledilmiştir.
- Osmanlı Devleti'nde yaşanan mali bunalımlar sonucu ortaya çıkan bütçe açıkları, dış borçlanmanın en önemli sebebidir.
- Fetihlerin durması, artan savaş maliyetleri ve vergi gelirlerinin azalması bütçe açıklarına neden oldu.
- Avrupa, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'ne sadece mal satmakla yetinmeyip sermaye yatırımı da yapmaya başlamıştır.
- Büyük bankalar tarafından yüksek faiz getiren senetler aracılığıyla devletlere borç vermek kazançlı bir iş hâline gelmiştir.
- Böylece Avrupa devletlerinin borç alan ülkeyi mali kontrol altına alması da kolaylaşmıştır.
- Rusya ile gerçekleşen Kırım Harbi Osmanlı maliyesini zor durumda bırakmıştır.
- Osmanlı yöneticileri, Kırım Savaşı'nda destek veren İngiltere ve Fransa'nın kredi açma konusundaki tekliflerini kabul ederek ilk borç antlaşmasını 24 Ağustos 1854 tarihinde İngiltere ve Fransa ile imzalamıştır.
- Dış borçlanmaya rağmen masraflarını karşılayamayan Osmanlı Devleti, bir iç borçlanma anlamına gelen kâğıt para basımına başvurmuştur.
- "Esham-ı cedide" adı verilen bu senetler bir tür hazine bonosudur.
- Günümüz ekonomik düzeninde kullanılan hazine bonoları devletin kısa süre içinde para elde etmesi için satılan senetlerdir.
- II. Abdülhamit, Osmanlı Borçları meselesinin bir an önce çözüme kavuşturulmasını istemiş ve meselenin ancak borçların muhatabı olan kişilerle görüşülerek çözüleceğini belirtmiştir.
- Böylece dış güçlerin borçlar meselesini kullanarak iç işlerimize karışmasını engellemek istemiştir.
- II. Abdülhamit döneminde borçluların temsilcileri ile yapılan görüşmelerden sonra ilk olarak Muharrem Kararnamesi yayımlanmış, sonrasında ise Duyun-ı Umumiye idaresi kurulmuştur.
- Bu idare İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Osmanlı ve Galata bankerlerini temsil eden yedi kişilik bir konseyden oluşmuştur.
- İdareye bırakılan altı kalem vergi (Rüsum-u Sitte); tuz tekeli gelirleri, tütün tekeli gelirleri, damga vergisi, pul

gelirleri, içkiler üzerinden alınan vergiler, balık avı vergileri ve karnamede isimleri yazılı vilayetlerin ipek gelirlerinden oluşmuştur.

- Konsey, başlangıçta yalnız kendisine bırakılmış olan vergileri toplamakla yetinmiştir.
- Düyûn-ı Umûmiye sonradan sanayide ve ticarete yatırımlar yapmak yoluyla etkinliğini artırmıştır.

Milli İktisat Politikası

- Osmanlı ekonomisi, yapılan ticari antlaşmalar ve kapitülasyonlar ile XIX. yüzyılda dışa bağımlı duruma gelmiştir. Dış borçlar giderek artmış, yabancı sermaye ülkenin bütün ekonomik girişim alanlarını ele geçirmiştir.
- Galata bankerleri olarak bilinen gayrimüslim sermaye sahipleri, Tanzimat'la birlikte hukuki olarak canlarını ve mallarını güvence altına almıştır.
- Bu durum onların faaliyet alanlarının olabildiğince genişlemesine olanak tanımıştır.
- Avrupalı girişimcilerle de iş birliği yapan gayrimüslim sermaye sahipleri, Osmanlı ekonomisinin her alanına hâkim olmaya çalışmıştır.
- Bunun sonucunda gayrimüslimler, hükûmetin para ve maliye politikalarını yürütür konuma gelmiştir.
- Toplumun çoğunluğunu oluşturan Müslüman ve Türk nüfus, üretimin ve sermayenin ancak %15'ini elinde tutabilmiştir.
- Üretimin ve sermayenin % 85'i ise, toplumun küçük bir kesimini oluşturan gayrimüslimlerin elinde idi.
- Müslüman ve Türk nüfus ise daha çok tarım, hayvancılık, küçük esnafılık, zanaatkârlık ve askerlikte kendini göstermiştir.
- II. Meşrutiyet'in ilanından sonra işbaşına gelen hükümetleri etkilemeye çalışan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Millî İktisat Politikasıyla hem Batı kapitalizminin Osmanlı ekonomisi üzerindeki etkilerini giderebileceklerine hem de ülke içinde giderek güçlenen azınlık tüccarlara karşı millî burjuvazi yaratabileceklerine inanmıştır.
- Millî İktisat adı altında Müslüman Türkler girişimciliğe özendirilmiş ve sermaye birikimini hızlandıran kazançlara yönlendirilmiştir. İttihatçılar, Millî İktisat Politikası kapsamında yerli burjuvazinin sanayi yatırımlarını desteklemek amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı çıkarmıştır.
- Serbest dış ticaret politikasından vazgeçen İttihatçılar koruyucu bir dış ticaret politikası uygulamıştır.
- Millî İktisat Politikası I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla uygulamaya konmuştur.
- Bu süreçte Müslümanlara ait birikimlerle bankalar kurulmuş ve savaş sırasında kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırılmıştır.
- Savaş döneminde deniz ticaret yolları kapandığı için ithalat aksamıştır.

5.2. XIX VE XX. YÜZYILDA OSMANLI NÜFUSU

- Nüfus gerek nitelik gerekse nicelik olarak ülkelerin, dünya siyasetindeki rolü için önemli bir etkidir.
- Nüfusun niteliği çok önemli olmakla birlikte uluslararası ilişkilerde nüfusu fazla olan devletlerin dikkate alınmaması mümkün değildir.
- Millî güç açısından nüfus ve nüfusa bağlı unsurlar; ülkelerin dünya siyasetindeki itibarını, üretimini ve ekonomik etkinliklerini, askerî ve psiko-sosyal gücünü etkileyen en önemli faktördür.
- Günümüzde olduğu gibi tarihte de nüfus, devletler için en önemli güç unsurlarının başında gelmiştir.
- Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemler incelendiğinde, bu dönemlerden önce ciddi nüfus artışları yaşandığı görülmektedir.
- XVII. yüzyıldan itibaren ise nüfus artış hızı düşmeye başlamıştır. XVII ve XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin nüfusu düşüşe girerken Avrupa'nın nüfusu 100 milyondan 190 milyona kadar çıkmış ve neredeyse iki kat artmıştır.
- Hâliyle nüfus artış hızı olarak Avrupalı devletlerin gerisinde kalan Osmanlı Devleti, uluslararası rekabette de güç kaybı yaşamaya başlamıştır.
- Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı yaşamadığı bölgelerde de nüfus artış hızının düşmesi dikkat çekicidir.
- Nüfusta kayıpların yaşanmasında doğum oranlarının düşmesi, salgın hastalıklar, ölüm oranlarının artması gibi sebepler etkili olmuştur.

Son Dönem Osmanlı Nüfusundaki Değişim: Kayıplar ve Göçler

- XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin nüfus değişimlerinin en önemli nedeni Kırım ve Kafkasya'dan yaşanan göçlerdir.
- 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan bu süreçte, Osmanlı devleti gelenlere kapılarını açmış ve onları planlı bir şekilde yerleştirme politikası izlemiştir.
- Özellikle 93 Harbi sonrası Rusya'ya kaybedilen topraklardan Anadolu'ya yapılan göçlerde büyük bir artış olmuş ve Anadolu'nun Müslüman nüfusu ikiye katlanmıştır.
- Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne dönük politikaları ve Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımı, Balkanlarda da ciddi siyasi sorunları beraberinde getirmiştir.
- Balkanlardaki Hristiyan azınlıkları devlet kurma konusunda destekleyen Avrupa Devletleri, aynı bölgede yaşayan Müslümanları ise desteklememiştir.
- Bu baskı politikaları sebebi ile Osmanlı'nın balkan topraklarında yaşayan Müslümanlar, Anadolu'ya doğru göç hareketini başlatmıştır.
- 1912- 13 Balkan savaşları, Osmanlı Devleti'nin tarihinde dönüm noktası olan savaşlarındandır. Bu savaşta Balkan topraklarının %70-80 civarı kaybedilmiştir.
- Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki göçlerin sosyo-ekonomik ve toplumsal yönden olumlu ve olumsuz birçok etkisi olmuştur.
- Kırsal kesimdeki boş arazilere yerleştirilen göçmenler, buraların yapısını büyük ölçüde etkilemiştir.
- Bu sayede metruk, harabe ve boş yerler ziraata açılmış ve yeni yerleşim birimleri oluşturulmuştur.
- Bu süreçte tapu- kadastro konularında göçmenler ile yerli halk arasında tartışmalar yaşanmıştır.
- Balkan savaşları neticesinde gelen göçler, devleti ekonomik krize sokmuştur. Şehirlerdeki plansız büyüme beraberinde çarpık kentleşmeyi getirmiştir.
- Nüfus, göçlerle hızla artarken köylünün elindeki arazi küçüldüğü için yetersiz hâle gelmiştir.
- Göçmenlerin, Anadolu'da iskânlarının düzenli bir şekilde yapılabilmesi için 13 Mayıs 1913'te İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi yayımlanmıştır.
- İskân faaliyetleri bu nizamnameye uygun şekilde yapılmaya çalışılmışsa da devletin içinde bulunduğu durum yüzünden Anadolu'ya gelen göçmenler büyük sıkıntılar yaşamıştır.

5.3. METROPOLLER, SALGINLAR VE KAMUOYU

- İnsanlık tarihinde insanın yaşadığı çevreyi değiştiren iki büyük devrimden ilki Tarım Devrimi ikincisi ise Sanayi Devrimi'dir.
- Tarım Devrimi sonrası yerleşik hayat ve bunun sonucu olarak köyler ve şehirler ortaya çıkmıştır.
- Sanayi Devrimi ise hızlı bir göç dalgası başlatmış ve buna bağlı olarak da bugünkü anlamda modern şehirler ortaya çıkmıştır.
- Sanayi Devrimi sonrası teknolojik gelişime dayalı ulaşım, iletişim ve üretim araçlarındaki değişim, şehir formunu biçimlendiren temel etkenlerdir.
- Bu faktörlere bağlı olarak kentler, dinamik bir yapıya ulaşmış ve bu yapı hızlı bir yayılma sürecine girmiştir.
- Sanayileşme süreci, Avrupa'da ekonomik merkezler durumuna gelen modern şehirleri ve metropollerini ortaya çıkarmıştır.
- Bu durum şehirlerde ve metropollerde hem olumlu hem de olumsuz sonuçların yaşanmasına neden olmuştur.
- Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan iş gücü açığı nedeniyle kırsaldan şehirlere doğru kitlesel göçler yaşanmıştır.
- Şehirlere yapılan bu göçler sonucunda, fabrikalar etrafında yoğun yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır.
- Tarımdan sanayileşmeye, kol gücünden makineleşmeye, kırsaldan kente olan dönüşümler şehirleşme ve toplumsal yapı üzerinde büyük değişimleri beraberinde getirmiştir.
- Sanayi Devrimi öncesi yaya odaklı şehirler yerini, taşıt odaklı şehirlere bırakmıştır.
- Dar sokakların yerini, geniş bulvarlar ile caddeler almış ve kır-kent ayrımı belirsizleşmeye başlamıştır.
- Avrupa'da demir yolu ile birlikte ulaşım türleri çeşitlenmiş ve yolculuk süreleri kısalmıştır.
- Bu durum şehirlerin yapısını büyük ölçüde etkilemiş ve istasyonların etrafındaki gelişim artmıştır.
- Hızlı ve plansız göç hareketleri nedeniyle belediye hizmetleri yanında eğitim, sağlık ve kültür hizmetleri de aksamış ve çarpık kentleşme sorunu baş göstermiştir.
- Osmanlı Devleti'nde modern şehirlerin kuruluşu ise fabrikalaşmadan ziyade ülkenin dış pazarlara açılışı, ulaşım ve tarım teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmiştir.
- Ulaşım ağının geliştiği şehirde; iş hanları, fabrikalar, hastaneler, kırsalalar çoğalmış ve bu değişim nüfus artışını beraberinde getirmiştir.

- Şehirleşmeyle birlikte ihtiyaçlar artmış ve devlet, halkın yaşam koşullarını iyileştirmek için tedbirler almıştır. Limanların modernleştirilmesi, iş merkezlerinin artırılması, altyapı, su, tramvay gibi hizmetler bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir.
- Bu hizmetlerin hayata geçirilmesi modern belediyelerin kurulmasını zorunlu kılmıştır.
- 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılıncaya kadar İstanbul şehrinin beledi işlerinden Yeniçeri Ocağı sorumluydu.
- Bu ocak kaldırıldıktan sonra İstanbul'un yönetiminde boşluk yaşanınca 1826'da günümüzdeki zabıta teşkilatının temeli olan İhtisap Nezareti kurulmuştur.

Osmanlı Devleti ve Salgın Hastalıklar

- Salgın hastalıklar, tarih boyunca insan ve toplum hayatını birçok yönden etkilemiştir.
- Salgının yaşandığı dönemin şartlarına ve insanların bilgi birikimine göre bu etki farklılaşmıştır.
- Çok sayıda can kaybı olmak üzere salgınların toplum üzerinde sosyal, ekonomik ve siyasi etkileri olmuştur.
- Tarihî süreçte insanları en çok etkileyen salgın hastalıklar; başta "kara ölüm" denilen veba çiçek, sarı humma, tifo, sıtma, frengi, kolera, verem, tifüs, kızamık ve griptir.
- Salgın hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olan birçok faktör vardır.
- Hijyen kurallarına uymama, yerleşik hayata geçildikten sonraki yaşam tarzlarının sebep olduğu sağlıksız ortamlar, ekolojik dengenin bozulması, kıtlıklar, doğal afetler ve insanların bağışıklık sistemlerinin herhangi bir sebeple zayıflaması ilk akla gelenlerdir.
- Osmanlı Devleti, ilk zamanlardan itibaren salgın hastalıklara karşı birtakım tedbirler almaya gayret etmiş özellikle temizlik konusuna büyük önem vermiştir.
- Osmanlı Devleti, ilk zamanlardan itibaren salgın hastalıklara karşı birtakım tedbirler almaya gayret etmiş özellikle temizlik konusuna büyük önem vermiştir.
- Salgınların yayılmasını engelleyici pek çok tedbirin yanı sıra Osmanlı Devleti, koruyucu sağlık uygulamalarına da önem vermiştir. Örneğin XVIII. yüzyıldan itibaren çarşı ve sokakların temizliğine özen gösterilmiştir.
- Biriken çöplerin ve hayvan ölümlerinin temizlenmesi için her mahalleye birkaç süpürücü tayin edilmiştir.
- Şehirlerin altyapı eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır.
- Sultan II. Mahmud zamanındaki kolera salgınının İstanbul'a yayılmaması için padişahın emriyle Kız Kulesi karantina hastanesine dönüştürülmüştür. Daha sonra yaşanan veba salgını sırasında da hastaların bir kısmı burada kurulan hastanede tecrit edilmiştir.
- Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda salgınların artması nedeniyle daha köklü düzenlemelere ihtiyaç duymuş ve yeni sağlık kuruluşları oluşturmuştur.
- XIX. yüzyıl sonlarında İstanbul'da görülen salgınlar nedeniyle 1891'de belediye reisi başkanlığında bir "Hıfzıssıhha Komisyonu" kurulmuş ve İstanbul'daki diğer on belediye dairesinde de şubeler açılmıştır.
- Bu komisyon, ilerleyen süreçte Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü olmuştur.
- Avrupa'da aşı alanındaki gelişmeler de yakından takip edilmiş ve lüzum görülen yerler aşı uygulamasının zorunlu olduğuna dair bir padişah iradesi yayımlanmıştır.

Toplumsal Tavrı: Kamuoyu

- Kamuoyu, insanın yaşadığı çevresinden etkilenmesi ve fikirlerinin ait olduğu toplumsal grup tarafından şekillendirilmesidir.
- Toplumun kanaatini etkileyen ve daha geniş halk kitlelerine ulaşan başta gazete olmak üzere süreli yayınların artmasıyla kamuoyu kavramının önemi da artmıştır.
- Basının kamuoyu oluşturma ve toplumu istenen yönlere çekmede önemli bir etken hâline gelmesi, devletlerin de bu gücü daha etkin kullanmak istemelerini sağlamıştır.
- Bu bağlamda çoğu devlet, kamuoyunu kontrol altında tutmak için basını da kontrol etmek gerektiğini fark etmiştir.
- Kamuoyu kavramını ilk kez 1741'de "halkın düşüncesi" anlamında İngilizler kullanmıştır.
- Fransa'da ise ilk kez 1744'te J. J. Rousseau "toplumun tavrı" anlamında kullanmıştır.
- Demokrasilerde halkı ikna etmeden iktidara gelmek ya da iktidarı sürdürmek pek mümkün olmadığı için kamuoyu, demokratik sistemlerin en önemli hususlarından biri hâline gelmiştir.
- Osmanlı Devleti'nde, "kamuoyu" kavramı Tanzimat Dönemi'nde önem kazanmıştır.
- Yine bu dönemde; hürriyet, meşrutiyet ve demokrasi fikirleri ilk kez kamuoyuna sunulmuştur.
- Tanzimat Dönemi'nde değişen gazetecilik anlayışı, Osmanlı Devleti'nin siyasi yaşamının belirleyicisi olmuştur.
- Olayları aktarırken kişisel yargı ve düşünceleri de aktardığı için gazeteler, dönem itibarıyla kamuoyu oluşturmada en etkili süreli yayın olarak dikkat çekmiştir.